

Spis *Lampa příkázání*, o světle Hanuky přemítání, sladší než med po plástvích stékající

I.

I.1 DANIELŮV SEN

[Autor uvádí spis citací pasáže z prorocké vize proroka Daniele, kterou chápe jako podobenství o čtyřech světových říších (Da 7,2–7):]

²Já Daniel jsem v noci měl toto vidění: Hle, spatřil jsem, jak nad velikým mořem bouří čtyři nebeské větry. ³Vtom se z moře vynořily čtyři obrovské šelmy, každá jiná. ⁴První vypadala jako lev, ale měla orlí křídla. Potom jsem viděl, jak jí ta křídla byla vylomena; byla zvednuta ze země, takže stála na nohách jako člověk, a dostala lidské srdce. ⁵A hle, vtom se objevila druhá šelma, podobná medvědu. Na jedné straně byla vztyčená, v zubech držela tři žebra a bylo jí řečeno: „Vstaň, sežer mnoho těl!“ ⁶Díval jsem se dál a hle, objevila se další šelma, podobná pardálu, ale na zádech měla čtyři ptačí křídla. Měla čtyři hlavy a byla jí dána moc. ⁷Potom to noční vidění pokračovalo a hle, spatřil jsem čtvrtou šelmu. Byla děsivá a hrozná a měla strašnou sílu. Svými obrovskými železnými zuby hltala a drtila a zbytek rozdupávala nohama. Lišila se od všech šelem, které ji předcházely, a měla deset rohů.

I.2 PROČ NECHAL BŮH POVSTAT ČTYŘI SVĚTOVÉ ŘÍŠE?

Musíme si klást otázku: Čtyři říše, které Svatý, budiž požehnán,¹ ustanovil ve svém světě, bezpochyby nevznikly náhodou, nýbrž si to vynutil řád Jeho světa, který Svatý, budiž požehnán, uspořádal. Je-li tomu tak, je třeba se ptát, proč došlo k tomu, že existovaly právě čtyři říše.

I.3 NENÍ NÁSLEDKU BEZ NEDOKONALOSTI

Shledáváme, že v okamžiku, kdy Svatý, budiž požehnán, stvořil svůj svět, verš Písma poukazuje k oněm čtyřem říším, [jak je zřejmé z výkladu v midraši:]

Rabi Šim 'on ben Lakiš vykládal následující verš jako hovořící o jednotlivých říších (Gn 1,2): *A země pak byla pustá (tohu)* – to je babylónská říše, neboť je psáno (Jr 4,23): *Viděl jsem zemi – hle, byla pustá (tohu).*² *A prázdná (wa-vohu)* (Gn 1,2) – to je médská říše, neboť je psáno (Est 6,14): *Spěšně (wa-javhilu) Hamana odvedli.*³ *Tma (hošech)* (Gn 1,2) – to je řecká říše, která zatemnila oči synů Izraele svými tvrdými výnosy, když jim říkala: *Napište na býčí roh,*

¹ „Svatý, budiž požehnán“ (*ha-Kadoš baruch hu*) – v rabínské literatuře častý výraz označující Boha. Formulace odráží jeden ze základních principů rabínského pohledu na vztah člověka a Boha. Člověk, stvořený jako poslední (Gn 1), tvoří nejnižší stupeň stvořeného světa. Současně je však stvořen „k obrazu Božímu“ (Gn 1,27) a byla do něj vložena jemnější duše než do ostatního stvoření. Svou aktivitou proto člověk na svět působí. Je-li jeho jednání v souladu s božským řádem, jež představuje Tóra a v ní obsažená přikázání (*mišvot*, sg. *mišva*), člověk se spolupodílí na kontinuálním tvorbě univerza, jemuž přidává svatosti (v tomto smyslu člověk „požehnává“ Boha). Naopak jednáním, jež je v rozporu s řádem Tóry, tedy i ne-jednáním tam, kde Tóra vyžaduje akci, člověk přispívá k rozkladu stvořeného světa a dostává se do rozporu se stvořitelem záměrem Boha.

² Verš hovoří o zemi Izraele po vpádu babylónských vojsk.

³ Kniha Ester umísťuje vyprávění o zlém Hamanovi do Médie (Persie).

*že nemáte podíl na Bohu Izraele!*⁴ *Nad propastí* (Gn 1,2) – to je hříšná říše,⁵ která je nezměrná. Tak jako je nezměrná tato propast (*tehom*), stejně je tomu i s těmito hříšníky. *Boží Duch se vznášel* (Gn 1,2) – to je duch mesiášského krále, jak je psáno (Iz 11,2): *Duch Hospodinův na něm spočine*. A čím zásluhou bude přivolan? [Stojí psáno (Gn 1,2):] *Nad vodami se vznášel*, [což znamená:] zásluhou pokání, které je připodobněno k vodě, neboť je psáno (Pl 2,19): *Jak vodu své srdce vylévej*.⁶

Shledáváme tedy, že v okamžiku, kdy Svatý, budiž požehnán, stvořil svůj svět, vložil do jeho řádu také tyto čtyři říše. V tom případě se naskytá otázka, kvůli čemu a proč uspořádal Svatý, budiž požehnán, svůj svět tak, aby v něm existovaly tyto čtyři říše?

I.4 ČTYŘI SVĚTOVÉ ŘÍŠE JAKOŽTO NEDOKONALOST STVOŘENÍ

Vysvětlení je následující: Slušelo se, aby [budoucí existence] těchto čtyř říší byla na počátku [popisu] tvoření naznačena, neboť tyto čtyři říše ovládající svět existují jen kvůli jedinému. Nemá totiž možné, aby svět, který je následkem [tvůrčí činnosti] Svatého, budiž požehnán, byl prostý nedokonalosti (*hesron*). Nedokonalost se v něm naopak vyskytuje a touto nedokonalostí jsou právě zmíněné čtyři říše, protože umenšují slávu Svatého, budiž požehnán, v Jeho světě.

Protože je svět stvořen Svatým, budiž požehnán, bylo případné, aby se všechno nalézalo v pravomoci Svatého, budiž požehnán, jelikož Svatý, budiž požehnán, stvořil vše. Proto se rovněž sluší, aby bylo vše stvořeno k Jeho slávě. U stvoření, jež od Něj

⁴ Míněno je Řecko (obecně helénistická civilizace), nutící Židy k veřejnému zřeknutí se víry.

⁵ Míněn je Řím.

⁶ GnR 2:4.

pochází, však přesto shledáváme, že není možné, aby bylo prosté nedokonalosti. Tato věc však nepochází od Svatého, budiž požehnán, neboť privace bytí (*he'eder*) a nedokonalost (*hesron*) nevychází z činného působení Stvořitele (*po'el*). Ona nedokonalost je pouze na straně nedokonalého světa, který je následkem.⁷ Odtud pochází nedokonalost, kterou představují říše ovládající svět, jež se vymykají ze slávy Svatého, budiž požehnán.

1.5 NEDOKONALOST NÁSLEDKU NEZNAMENÁ NEDOKONALOST PŘÍČINY

Tuto záležitost bylo vhodné naznačit na začátku stvoření, neboť z podstaty stvoření bylo vhodné, aby se vše nalézalo v pravomoci Svatého, budiž požehnán, jak uvádějí moudří: „Vše, co Svatý, budiž požehnán, stvořil, stvořil kvůli své slávě, neboť je psáno (Iz 43,7): *Všechny, kdo nesou jméno mé, ty, jež jsem stvořil k slávě své, ty, jež jsem udělal a zformoval.*“⁸ To znamená, že protože Svatý, budiž požehnán, stvořil vše, bezpochyby to vše stvořil pro svou slávu. Není totiž možné, aby z Jednoho vyšlo něco, co by bylo proti Němu, protože v tom případě by ta věc byla sama proti sobě. Žádná taková věc ovšem neexistuje, nýbrž všechno bylo stvořeno k Jeho slávě.

Je-li tomu tak, jak mohou existovat říše, rušící slávu Požehnaného (tj. Boha)? Jedině proto, že v samotné stvořené věci existuje

⁷ Z teologického hlediska je tvrzení jen zdánlivě problematické. Maharal důsledně trvá na distinkci mezi stvořením a Stvořitelem. Protože svět není Bohem, nemůže s ním sdílet ani Boží dokonalost. Na jiném místě (*NJ*, s. 202) Maharal píše: „Každý následek je oproti příčině méně dokonalý, neboť následek není na stejné úrovni [existence] jako příčina. Je-li tomu tak, pak je [následek] nedokonalý sám o sobě (neimplikuje tedy nedokonalost své příčiny).“

Podobně uvažuje jen o něco později René Descartes ve svých *Meditacích o první filosofii*, III. meditace. Za upozornění na tuto podobnost vděčím Ditě Válové.

⁸ bJom 38a.

nedokonalost, jež není důsledkem nedokonalosti působení Svatého, budiž požehnán – a to je podstatná bezprostřední přírodní příčina (*siba 'ašmit*).⁹

I.6 ROZPROSTRANĚNOST A STŘED

Proto je vhodné, aby tyto říše byly čtyři, neboť představují odklon od slávy Svatého, budiž požehnán. Bůh je jediný, přičemž s jedností souvisí střed (*ha-emša 'i*), protože střed sám o sobě je nutně jediný. Totéž platí ohledně Chrámu a Jeruzaléma, které jsou jedinečné a nalézají se ve středu světa,¹⁰ protože jim středová pozice přísluší. Stejně tak lidu Izraele, který je jediným a jedinečným lidem (*'am eḥad*),¹¹ přísluší země, která je jediná a jedinečná, protože se nalézá ve středu světa.

⁹ Maharal zde používá maimonidovskou terminologii. Termín *siba 'ašmit* označuje jeden ze čtyř druhů bezprostřední příčiny (*siba krova*), jež bezprostředně předchází a přímo vyvolává určitý efekt. Tím se liší od příčin zprostředkujících (*sibot emša 'ujot*). Podstatnou bezprostřední přírodní (fyzickou) příčinou (*siba 'ašmit tiv 'it*) se míní příčina dotýkající se přímo substance, například vysoká teplota působící tání sněhu. Dalšími třemi druhy bezprostředních příčin v maimonidovské filosofii jsou volní příčina (*siba bi-veḥira*; důsledek lidské svobodné vůle, například válka), instinktivní příčina (*siba bi-rašon*; důsledek hnutí animální složky) a náhodný souběh událostí (*siba be-mikra*). Maharal v přítomné pasáži poukazuje na skutečnost, že nedokonalost (*hesron*) není záležitostí náhodnou, ale naopak související se samotnou podstatou (*'ešem*) stvořených věcí. Viz JDH, s. 7, pozn. 40.

¹⁰ *TanḥIV*, Ҡedošim 10; viz také bJom 54b. V *TJ* (s. 217) Maharal píše: „Když Svatý, budiž požehnán, volil, vyvolil si zemi Izraele, protože je ve středu světa. A poté si vyvolil Chrám, neboť je ve středu země Izraele. Je tomu tak proto, že žádná věc, která se od středu odklání, není vhodná ke svatosti. Již jsme totiž mnohokrát vysvětlili, že vše, co má rozprostraněnost, náleží k tělesnosti (neboť tělesné má rozprostraněnost). Avšak středový prvek, protože rozprostraněnost nemá, váže se k netělesnému (transcendentnímu). Chrám je svatostí, protože se nachází ve středu.“

¹¹ Jedinečnost lidu Izraele je pro Maharala zásadním konceptem, který propojuje rovinu metafyzickou a politickou.